

ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው አርቶጳውዶን ነበሩ ወይስ ሥላሴያውያን?

የክርስቶስ ቤተ ክርስቲያን ከውልደቷ ጀምሮ በዚህ ምድር በኖረችባቸው ጊዜያት ሁሉ፣ ህልውናዋን የሚፈታተኑ በርካታ የነገረ መለኮት ጥያቄዎች ገጥመዋታል። በአንጻራዊነት ሲታይ፣ አንዳንዶቹ የነገረ መለኮት ጥያቄዎች በአጭር ጊዜ ውስጥ እልባት ያገኙ ቢሆንም፣ አንዳንዶቹ ግን በየትኛውም የታሪክ ዘመን ሳያጨቃጭቁ ያለፉበት ጊዜ የለም ማለት ይቻላል። ከእነዚህ የነገረ መለኮት ጥያቄዎች ውስጥ ትምህርተ ሥላሴ ቀዳሚውን ቦታ ይይዛል ቢባል እብላትም ሆነ ግንት የለበትም¹። ይህ የትምህርት ጊዜ ራሱ ይህ እውነት ለመሆኑ አንድ ምልክት ነው።

የትምህርተ ሥላሴ ቀዳሚያ አመንጪ መጽሐፍ ቅዱስ ቢሆንም፣ በሐዋርያት እግር ሥር የተማሩት ሐዋርያዊ አባቶች እንዲሁም በሁለተኛውና በሦስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን የነበሩት ቀደምትና ደኅርት² የቤተ ክርስቲያን አበው፣ ትምህርተ ሥላሴን በተመለከተ ምን አለ- የሚለው ጉዳይ ለሥላሴ አማኝያም ሆነ ትምህርተ ሥላሴን ለማይቀበሉ ሰዎች መሠረታዊ ጉዳይ እየሆነ መጥቶአል። በዚህ ረገድ የሚከሰተውን የታሪክ ግርምቢጥ፣ ተአማኒ የሆኑ የታሪክ ምስክሮችን በእማኝነት በማቆም፣ እርስ በርሳቸው የተምታቱና የተውገረገሩ አመለካከቶችን ማረም እውነት ወዳድ ከሆኑ ሰዎች በተለይም ከክርስቶስ ደቀ መዛሙርት የሚጠበቅ ጉዳይ ሆኖአል። "ብርሃን ናችሁ"፣ "ጨው ናችሁ" የሚለው የጌታ ትምህርት፣ ሥነ ምግባርን ብቻ ሳይሆን እኩይም (እንደ ጌታ ትምህርት አልጫም) ሆኑ ሠናይ (እንደ ጌታ ትምህርት ጨለማ) ሥነ ምግባሮች የሚፈልቁባቸውን የአስተሳሰብ ምንጮች በማጥራት ረገድ፣ በጌታ ደቀ መዛሙርት ላይ ትልቅ ኅላፊነት የሚጥል ነው።

ትምህርተ ሥላሴን ከአርቶስ አስተምህሮ በመከላከል ረገድ ትልቅ ቦታ ከነበራቸው የቤተ ክርስቲያን አበው መካከል አትናቴዎስ ዘእስክንድርያ ቀዳሚውን ስፍራ የሚይዝ ቢሆንም፣ ርእሰ ጉዳዩን በጠለለና በዳበረ መልኩ ያቀረቡት ቀጻይቃውያን አበው³ ናቸው።

በርካቶች በተለይም የይሖዋ ምስክሮችና የሐዋርያት ቤተ ክርስቲያን መሪዎችና መምህራን፣ ትምህርተ ሥላሴ ከቃለ እግዚአብሔር የተቀዳ ሳይሆን፣ ከጉባኤ ኒቂያ በኋላ⁴ የመጣ ባዕድ

¹ ተስፋዬ ሮበል፣ የአስተምህሮተ ሥላሴ መጽሐፍ ቅዱሳዊ መሠረት (ተስፋ ዐቃብያ ክርስትና ማኅበር፣ አዲስ አበባ፣ 1998 ዓ.ም)፣ 17-21።

² ደኅርት ማለት ኋለኛ፣ የኋላ፣ ታናሽ፣ ተከታይ ወዘተ ማለት ነው። ሐዋርያዊ አባቶች (Apostolic Fathers) እንዲሁም ቀደምት የቤተ ክርስቲያን አባቶች (Second-Century Fathers) ደኅርት የቤተ ክርስቲያን አባቶች (Third-Century Fathers)።

³ ቀጻይቃውያን አበው (Cappadocian Fathers) የሚባሉት፣ የቂሳርያው ትልቁ አባት ባስልዮስ (Basil The Great)፣ ጉርጉርዮስ ዘእንዚናዙ (Gregory of Nazianzus) እንዲሁም ጉርጉርዮስ ዘነሲስ (Gregory Nyssa) ናቸው። በዚህ መጽሐፍ የቤተ ክርስቲያን አባቶችን ስም የምንጠቅሰው፣ የጥንት ብራና መጻሕፍት በሚጠቀሙበት መንገድ ነው። የወንጌላውያን አብያተ ክርስቲያናት ዐውዳዊ ነገረ መለኮት (contextualize theology) የሚለውን ጉዳይ ትኩረት የሚሰጡበት እስከ ሆነ ድረስ፣ የቤተ ክርስቲያን አባቶችን ስያሜ በተመለከተ ትልቅ ትኩረት ሊሰጡበት የሚገባ ይመስለኛል።

⁴ ጉባኤ ኒቂያ በጉርጉርዮስ-የዘመን አቆጣጠር 325 ዓ.ም በጁሊያን የዘመን አቆጣጠር 318 ዓ.ም የተካሄደ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ነው።

አስተምህሮ ነው የሚል አመለካከት አላቸው። ጉባኤ ኒቂያ በሮማው ቄሳር ቄስጠንጢኖስ⁵ የተጠራበት ዋነኛ ምክንያት፣ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን አለቃ የነበረው አርዮስ፣ “ኢየሱስ ክርስቶስ ከአብ ጋር በሁሉ ነገር ትክክል አይደለም” የሚለው አቋም በወቅቱ የነበሩትን የነገረ መለኮት ምሁራንና የቤተ ክርስቲያን አባቶችን በአያሌው በማሳሰቡ ነበር። በምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን የተነሣው ይህ የነገረ መለኮት ውዝግብ በምዕራብም ሆነ በምሥራቅ የነበረችውን ቤተ ክርስቲያን ለችግሩ አፋጣኝና ሁነኛ እልባት ታፈላልግ ዘንድ ግድ አለ። በ325 ዓ.ም ይህ ጉባኤ ከመካሄዱ በፊት ሃምሳ ዘጠኝ ሊቃነ ጳጳሳት በአንጻሊያ በመሰብሰብ አርዮስን ሊያወግዙ ዕቅድ አውጥተው ሳለ፣ በግዛተ ዐጄው ውስጥ የተፈጠረው ይህ ውዝግብ እጅግ ያሳሰበው ንጉሥ ቄስጠንጢኖስ በወርሳ ሰኔ 325 ዓ.ም ላይ፣ ሦስት መቶ ዐሥራ ስምንት የሚሆኑ ሊቃነ ጳጳሳትና የነገረ መለኮት ምሁራንን በኒቂያ በመሰብሰብ በርእሰ ጉዳዩ ላይ እንዲመከር አደረገ። አንዳንድ መረጃዎች ከምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ጉባኤውን የተካፈሉ የኮርዶቫው አስየስ (Ossius of Cordova) እና ሌሎች ሁለት በስም የማይታወቁ የቤተ ክርስቲያን መጋብያን ብቻ ነበሩ ባይ ናቸው።

ይህ አርዮስ ያስነሣውና ጉባኤ ኒቂያ የመከረበት የነገረ መለኮት ርእሰ ጉዳይ ከመካሄዱ በፊት፣ የአብንና የወልድን ግንኙነት አስመልክቶ የተነሣ ሌላ የነገረ መለኮት ፍጭት ነበር። በነገረ መለኮቱ ዓለም፣ ሞዳልስቲክ ሞናርኪያሊዝምና ዳይናሚክ ሞናርኪያሊዝም (አዶብሽኒዝም) በመባል ለሚታወቁት አስተምህሮዎች ቀዳማዊ ጠንሳሽ ነው የሚባለው የቤዛንታይኑ ቄዳ ነጋዴ ቴዎዶቱስ (Theodotus)፣ በ190 ዓ.ም ይህን ትምህርት ወደ ምድረ ሮም እንዳስገባ የነገረ መለኮት ምሁር እንዲሁም የቤተ ክርስቲያን ዐቃቤ እምነት የነበረው ሰማዕቱ ሂፖሊተስ⁶ እንዲሁም የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሓፊ አውሳቢዮስ ዘቂሳርያ ገልጸዋል⁷። በወቅቱ የሮም ቤተ ክርስቲያን ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት የነበረው ቪክቶር ቴዎዶቱስን በአስተምህሮው ምክንያት በተግሣጸ ቤተ ክርስቲያን፣ ተወግዞ ተባሮ ነበር። ነገር ግን የአዶብሽኒዝም አስተምህሮ ቀንደኛ መምህር በመሆን ታሪክ በስፋት የሚያውቀው የሳሞሳታው ጳውሎስ ነው (Paul of Samosata)። የሞዳልስቲክ ሞናርኪያሊዝም ትምህርት ጠንሳሽ ነው ትብሉ የሚታሰበው የሰሚርናው ኒዎጦስ (Noetus of Smyrna 190 ዓ.ም) ቢሆንም፣ አስተምህሮውን በማስፋፋት የአስተምህሮው አባት ተደርጎ በታሪክ የሚታወቀው የሊቢያው ቄስ ሳባልዮስ ነው። ግለሰቡ አስተምህሮውን በማስፋፋትም ሆነ፣ ትምህርቱን በተጠናከረ መልኩ በማስተማር በስፋት እየታወቀ በመሄዱ ምክንያት፣ የዚህ አስተምህሮ ደጋፊዎች በሙሉ ሰባልዮሳውያን እየተባሉ ይጠሩ ዘንድ ግድ ሆኖአል⁸። ቄስ ተክለ ማርያም ገዛኸኝ እርሳቸው በበላይነት የሚመሯት ቤተ ክርስቲያን የሰባልዮስን አስተምህሮ እንደምትከተል በይፋ አስታውቀዋል⁹። ቄስ ተክለ ማርያም ይህን ይበሉ እንጂ፣ የኢትዮጵያ የሐዋርያዊት ቤተ ክርስቲያን መሠረተ እምነት ከሰባልዮስ አስተምህሮ ጋር አንዳችም መጋጠም የለውም—ሊመስል ይችል ይሆናል። ከሰባልዮሳውያን አስተምህሮ በብዙ መልኩ የተለየና የደደረ ኑፋቄ ነው—ስሕተትን ማበላለጥ አስቸጋሪ ቢሆንም።

⁵ በወቅቱ የአገረ ሮማ ንጉሠ ነገሥት የነበረ።

⁶ (Hippolytus ቁ235) Hippolytus, "The Heresy of Theodotus," in *The Refutation of All Heresies*, 7.23, in *The Ante-Nicene Fathers*, vol. 1 (New York: Charles Scribner's Sons, 1899).

⁷ (Eusebius of Caesarea 260-339 ዓ.ም) Eusebius, *History of the Church*, 7.27, in Eusebius, *The History of the Church: A New Translation with Commentary*, trans. Paul Maier (Grand Rapids: Kregel, 1999),

⁸ ስለ ሰባልዮሳውያን አስተምህሮና ታሪክ ሰፊ ማብራሪያ ከፊለጉ ተስፋዬ ሮበሌ፣ *ሰባልዮሳውያን-የሐዋርያት ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ በቃለ እግዚአብሔር ሲመዘን፣* የሚለውን መጽሐፍ ይመለከቷል።

⁹ ተክለ ማርያም ገዛኸኝ፣ *ኢየሱስን ማን ይሉታል?* (1978 ዓ.ም) ገጽ 4።

የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን "ውጉዝ ከመአርዮስ ወውጉዝ ከመሰባልዮስ" ትባል እንጂ፤ ዘመነኞቹ ሰባልዮሳውያንም ሆኑ አርዮሳውያን፤ የሥላሴ አስተምህሮ ጥንስሱም ሆነ ውቅሩ ጉባኤ ኒቂያ ነው፤ ከዚያ በፊት የነበሩት የቤተ ክርስቲያን አበው ሥላሴያዊ አመለካከትም ሆነ አስተምህሮ አልነበራቸውም የሚል ሙግት በማራመድ ላይ ናቸው።

የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ምን ዓይነት አስተምህሮ ነበራት የሚለው ጉዳይ መልስ የሚያገኘው፤ (1) ቃለ እግዚአብሔር በርእሰ ጉዳዩ ላይ ምን ትምህርት አለው፤ (2) ታሪክ የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን እምነቷ፤ አስተምህሮዋና ሥርዐተ አምልኮዋ ምን ይመስል እንደ ነበረ ይገልጻል በሚሉት ሁለት አዕማድ ማገናዘቢያዎች አማካይነት ብቻ ነው። ውዝግቡን በበሰለና ምሁራዊ አካሄድ በተከተለ መንገድ ለመፍታት ብቸኛ ጉዳና ይኸው ከሆነ፤ ይህን አካሄድ መከተል የግድ ይሆናል፤ እኛም የታሪክ ስሕተትን በታሪክ ለማረቅ ታሪካዊ ሰነዶችን በማቅረብ ውይይታችንን ለማካሄድ ትልቅ ሙከራ ለማድረግ እንሞክራለን።

ቅድሚያ ሰጥተን የምንነጋገረው የአርዮሳውያኑን የይሖዋ ምስክሮች የሙግት ነጥብ አወቃቀር ላይ ሲሆን በቀጣይነት ደግሞ የሰባልዮሳውያኑን የሐዋርያት ቤተ ክርስቲያን ሙግት በወፍ በረርም ቢሆን ለማቃኘት እንሞክራለን።

በሥላሴ ማመን አይገባህምን?

የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር በመባል የሚታወቀው ሃይማኖታዊ ድርጅት፤ "የይሖዋ ምስክሮች" ብሎ ለሰየማቸው የድርጅቱ አባላት፤ በኅብረ ቀለማት ባሸበረቁ ጽሑፎቹ ስለ ራሱ በተደጋጋሚነት የሚነግራቸው የሚከተሉትን ትምህርቶች ነው¹⁰፡—

- የእግዚአብሔርን ዕቅድ ለሰው ልጆች ሁሉ የሚያስተምር አንድ የሃይማኖት ድርጅት ብቻ እንዳለ¹¹፤ ይህም ድርጅት የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር እንደ ሆነ¹²፤
- የድርጅቱ አባላት ለዚህ ብቸኛ ድርጅት ብቻ መገዛት እንዲሁም አስተምህሮውን እንደ አምላክ ድምፅ መታዘዝ እንዳለባቸው¹³፤
- እንዲያውም፤ "እግዚአብሔር ከሚጠቀምበት ከዚህ ድልድይ [የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር] ጋር ግንኙነት ከሌለን፤ ምንም እንኳን ብዙ ጊዜ መጽሐፍ ቅዱስን ብናነብም በሕይወት ጉዳና እርምጃ ልናሳይ እንችልም"¹⁴።
- ቅዱሳት መጻሕፍትን የማብራራትና የማስተማር ሥልጣን ያለው ብቸኛ የዓለማችን ድርጅት እንደ ሆነ¹⁵፤ የይሖዋ ምስክሮች የድርጅቱን አስተምህሮ ለሚቀርጸውና ልባምና

¹⁰ የዚህ ክፍል ሐሳብ የተወሰደው ከሚከተለው መጽሐፍ ነው፡— ተስፋዬ ሮበሌ፤ የይሖዋ ምስክሮችና አስተምህሮአቸው በቃለ እግዚአብሔር ሲመዘን፤ (ራዕይ አሳተሚ ድርጅት፤ አዲስ አበባ 1991 ዓ.ም)፣ 50-60። ስለ ይሖዋ ምስክሮችና ስለድርጅታቸው ሰፊ ማብራሪያ ከፊለጉ ይህን መጽሐፍ ይመለከታል።

¹¹ በምድር ላይ በገነት ለዘላለም መኖር ትችላለህ (1991)፣ 191-195፤ ከቅዱሳን ጽሑፎች እየጠቀሱ ማመራመር (1994)፣ 280-284 ይመለከታል።

¹² The Watchtower, 15 June 1957, 274።

¹³ ዝኒ ከማሁ።

¹⁴ The Watchtower, 1 December 1981, 27 በቅንፍ ያለውን አይጨምርም።

¹⁵ The Watchtower, 1 May 1957, 274. The Watchtower, 15 January 1983, 22 The Watchtower, 15 September 1911, 2885.

ታማኝ ባርያ በመባል ለሚታወቀው ድርጅት ለጥ ሰጥ ብለው መገዛት እንደሚጠበቅባቸው¹⁶።

- በአንጻሩ ደግሞ ሌሎች የሃይማኖት ድርጅቶች ሁሉ በዲያቡሎስ መንፈስ የሚመሩ ሰይጣናዊ ድርጅቶች መሆናቸውን¹⁷፤
- የእነዚህ ሃይማኖታዊ ድርጅቶች ጽሑፍ ማንበብ በተለይ ደግሞ ድርጅቱን ለቀው ከወጡ ሰዎች ጋር መጽሐፍ ቅዱሳዊ ውይይት ማካሄድ እንዲሁም ጽሑፎቻቸውን ማንበብ በጥብቅ የተከለከለ ነው¹⁸። በደርጅቱ አስተምህሮ ላይ ሒስ የሚሰነዝሩ ሰዎች ሁሉ "ተቃዋሚዎች" ተብለው የሚፈረጁ ስለሆነ የእነዚህን ግለሰቦች ጽሑፍ ማንበብ "መንፈሳዊ በሆነ ገበታ ላይ፣ መንፈሳዊ የዝሙት ሥዕል መመልከት ነው" የሚል ጽኑ እምነት አለው።

መጽሐፍ ቅዱስ የሃይማኖት ሰዎች ሁሉን መመርመር መልካሙን ደግሞ የመያዝ ኅላፊነት አለባቸው። በቤሪያ ይኖሩ የነበሩ ክርስቲያኖች፣ "ልቦ ሰፊዎች" የተባሉበት ሁነኛ ምክንያት፣ የሐዋርያውን የጳውሎስን ጽሑፎችና ትምህርቶች በትጋት ይመረምሩ ስለነበር እንደ ሆነ ልብ ይሏል።

"አትመርምሩኝ"፣ "እኔ ብቻዬን የአምላክ ድርጅት ነኝ"፣ "ሌሎች ግለሰቦችም ሆኑ የሃይማኖት ድርጅቶች ሰይጣናዊ ናቸው"፣ ወዘተ እያለ የሚያስተምረው ትምህርት እውነትኛነቱ እንዴት ሊመሳከር ይችላል? "አትመርምሩ" "ዝም ብላችሁ ተቀበሉ" በተባለበት ሁኔታ? አላንዳች ማመሳከሪያ እንዲሁም ማመሳከሪያ ሊሆኑ የሚችሉትን መሠረቶች ሁሉ በመደምሰስ ስለራስ ይህ ዐይነቱን ምስክርነት መስጠት ተገቢ ነውን?

አስደናቂው እውነት ግን ድርጅቱ ስለራሱ ይህን መሰሉን ምስክርነት እየሰጠ አባላቱን የሚያስተምረው ትምህርት፣ ከቅዱሳት መጻሕፍት ትምህርት እጅግ የራቀ ስለ መሆኑ እጅግ በርካታ ማስረጃዎችን ማቅረብ ይቻላል¹⁹።

ይህ የይሖና ምስክሮች ድርጅት፣ "በሥላሴ ማመን ይገባሃልን?" በሚል ርእስ እንደ ጌርጌሮሳውያኑ የዘመን አቁጣጠር በ1989 ዓ.ም በእንግሊዝኛ ቋንቋ ባዘጋጀውና በ1993 ዓ.ም በአማርኛ ቋንቋ ባስተረጎመው መጽሐፍ፡— (1) ትምህርተ ሥላሴ ከአረማውያን መድብለ አማልክት አስተሳሰብ ንጉሥ ቄስጠንጢኖስን ተገን በማድረግ ወደ ቤተ ክርስቲያን ሾልኮ የገባ ባዕድ ትምህርት አንደ ሆነ፣ (2) አስተምህሮው በቅዱሳት መጻሕፍት አንዳችም ድጋፍ ሳይኖረው እንዲያው በዐዋጅና በልማድ የሚታመን መሠረተ እምነት መሆኑን ሰዎች ይረዱ ዘንድ፣ "የይሖና አምላክ እንደ ራሴ" በመሆን ሰዎችን "ያነቃል"፣ (3) ከኒቂያ ጉባኤ በፊት የነበሩት የቤተ ክርስቲያን አበው በትምህርተ ሥላሴ እንደማያምኑ፣ (4) እንዲያውም እነዚህ የቤተ ክርስቲያን አባቶች አርዮሳዊ እምነትና አስተምህሮ እንደ "ነበራቸው" (5) የሥላሴ አስተምህሮ የሥነ አመክንዮ ሊቆም የማይችል የተወሳከፈ እንዲያውም እርስ በርሱ የሚጣረስ አስተምህሮ

¹⁶ The Watchtower, 1 May 1964, 277.
¹⁷ የይሖናን ፈቃድ ለማድረግ የተደራጀ ሕዝብ (Brooklyn: Watchtower Bible and Tract Society, 2005).
¹⁸ ከቅዱሳን ጽሑፎች እየጠቀሱ ማመራመር (1994), 33-36 ይመለከታል።
¹⁹ ስለ ይሖና ምስክሮችና ስለድርጅታቸው ሰፊ ማብራሪያ ከፈለጉ የሚከተለውን መጽሐፍ ይመለከታል፡— ተስፋዬ ሮበል፣ የይሖና ምስክሮችና አስተምህሮአቸው በቃለ እግዚአብሔር ሲመዘን፣ (ራዕይ አሳተሚ ድርጅት፣ አዲስ አበባ 1991 ዓ.ም)።

እንደ ሆነ በነበረ ቀለማት ባሸበረቁና እጅግ ውብ በሆኑ ፎቶ ግራፍና ሥዕሎች በመታገዝ ተንተናውንና ሙግቱን ያቀርባል²⁰።

ድርጅቱ ይህን ድምዳሜ ይደግፍለት ዘንድ እንዲሁም አርዮሳዊ አስተምህሮው ለማጽናት፣ የተከተለባቸው የሙግት አወቃቀሮችና ከሙግት ነጥቦቹ በመንደርደር የደረሰባቸው ድምዳሜዎች አራት መሠራዊና ጉልህ ችግሮች ይታይባቸዋል። ችግሮቹ እነሆ፡—

I. ዐውዳቸውን ያልጠበቁና የጸሐፊያትን ሐሳብ በትክክል የማይወክሉ መረጃዎች

የይሖዳ ምስክሮች ድርጅት በዋቢነት ያቀረባቸው መረጃዎች፣ ዐውዱን ባልጠበቀና የጸሐፊያትን ሐሳብ በትክክል በማይወክል መንገድ ማብራሪያ የቀረበላቸው ከመሆናቸውም በላይ፣ አንባብያን ከጸሐፊው ሐሳብ ጋር ፈጽሞ ወደሚቃረኑ ድምዳሜዎች ላይ እንዲደርሱ ተደርጓል። ይህ ምን ያህል እውነት እንደ ሆነ በዚህ ጽሑፍ በተወሰነ ደረጃም እንኳ ቢሆን የምንመለከተው ጉዳይ ይሆናል²¹። ቀዲሞ ነገሩን ያዋዛልን ዘንድ አስረጅ እንጠቀም።

"የሥላሴ አስተምህሮ በየዘመናቱ እየጠራ መጣ" የሚለውን የምሁራን ንግግር፣ ድርጅቱ ለመሠረተ እምነቱ ፍጆታ የሚጠቀምበት አስተምህሮው በቃለ እግዚአብሔርም ሆነ ከኒቂያ ጉባኤ በፊት በነበሩት ዘመናት አይታወቅም ነበር የሚለውን ሐሳቡን ለማጠናከር ነው። ሊቃውንቱ "ጠራ" ወይም "ጉለበተ" የሚለውን ቃል የሚጠቀሙት በወቅቱ አስተምህሮውን አስመልክቶ የተነሣውን መደፍረስ እንዲሁም ከጊዜ በኋላ በተነሡት የነገረ መለኮት ምሁራን አስተምህሮውን በጥሩ ሁኔታ የመተንተናቸውን ጉዳይ ለማሳየት ነው። "ጠራ" ወይም "ጉለበተ" ማለት አዲስ ግኝት ተገኝ ማለት አይደለም²²።

²⁰ እኛ ዛሬ በድርጅቱ ጽሑፍ ላይ ይህን ሒስ ማቅረብ የቻልነው፣ የድርጅቱን ጽሑፎች በጥሞና በማንበብ እስከ ሆነ ድረስ፣ የድርጅቱ አባላትም፣ "የተቃዋሚዎች ስም ማጥፋት ነው" በሚል ሙግታችንን በደፈናው ሊያጣጥሉ አይገባም። "ስም ማጥፋት" መሆኑን እንኳ በትክክል መረዳት የሚቻለው፣ መረጃውን ማንበብ ሲቻል ብቻ ነው። "በሥላሴ ማመን ይገባሃልን?" በሚለው በድርጅቱ መጽሐፍ ላይ በውል እንደታየው፣ "ታማኝና ልባም ባሮች" በመባል የሚታወቁት የድርጅቱ ጸሐፊያን፣ ትምህርተ ሥላሴን በተመለከተ ወደዚህ ድምዳሜ ላይ የደረሱት፣ በርካታ መጻሕፍትን አንብበው እንደ ሆነ በጽሑፎቻቸው ላይ እስከ ጠቀሱ ድረስ፣ የድርጅቱ አባላት፣ "የተቃዋሚዎችን ጽሑፍ አታንብቡ" መባላቸው እርስ በርሱ የሚጣረስ አልያም፣ "እኔ ብቻ አውቅልሃለው" አልያም "አንተ ለራስህ አትበቃም" እንደ ማለት ይሆናል።

²¹ የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር በሥላሴ ማመን ይገባሃልን በሚል ርእስ ያዘጋጀው መጽሐፍ መረጃዎችን እንዴት አድርጎ እንደሚያጠምም፣ ቁርጠ እንደሚቀጥል በአጠቃላይ መረጃዎችን በማጠናበር አንባብያንንም ሆነ የድርጅቱን አባላት ወደ ተሳሳተ ድምዳሜ እንደሚደርስ ከሚከተለው ድረ ገጽ ላይ በግልጽ መመልከት ይቻላል <<http://www.bible.ca/trinity/trinity-jw-deceptions>>። ሰዎች ምናልባትም የይሖዳ ምስክሮች ራሳቸው ይህን ድረ ገጽ ለማየት ፈቃደኛ ቢሆኑ (ፈቃደኛ እንዳይሆኑ ትልቅ የሆነ ክልከላ አለባቸው ቢሆንም)፣ የአምላክ ብቸኛ ወኪል ነው በሚሉት ድርጅታቸው አረማዊ ትምህርት ነው ያለውን አስተምህሮ በአልልታና በሆታ እንደሚቀበሉት ጥርጥር የለውም። ይህን ድረ ገጽ እንዲመለከቱ ለይሖዳ ምስክር ወዳጆችም እንዲያሳዩ በማክበር እንጠ ይቅደታለን።

²² "አዲስ" አላልንም እንጂ "አዲስ" ብንል እንኳ፣ "አዲስ" የሆነው ለእኛ ነው። ነገር ግን "አዲስ" የተባለው ነገር ድርም የነበረ እውነት ነው። ሰዎች እውነትን ያገኛሉ እንጂ እውነትን አይፈጥሩም። ወርጎ የካቲት 2000 ዓ.ም ተፈጠረ/ተወለደ የሚባል እውነት የለም። ተገኝ የሚባል እንጂ። ይህም እውነት በየትኛውም

(1) ከሰነዶቹ በቀጥታ ወስደናቸዋል ያሏቸው መረጃዎች የድርጅቱን አስተምህሮ ብቻ በሚደግፉ መልክ እንዲቀርቡ በማሰብ ድርጅቱ ሦስት ነጥቦችን [ellipses (...)] በመጠቀም ጸሓፊያው ለማለት ከፈለጉት ውጪ እንዲያውም ተቃራኒውን ድምዳሜ አንባብያን እንዲረዱ አድርጓል። ለምሳሌ፡—

"የዩል ዩኒቨርሲቲ ፕሮፌሰር የሆኑት ኢ ዋሽበርን ሆኑኪንስ እንዲህ ሲሉ አረጋግጠዋል፡— 'በግልጽ እንደሚታየው ኢየሱስና ጳውሎስ ስለ ሥላሴ መሠረተ ትምህርት የሚያውቁት ነገር አልነበረም፤... ስለዚህም መሠረተ ትምህርት የተናገሩት ምንም ነገር የለም'—አራጅን ኤንድ ኢቮሎሽን ኦቭ ሪሊጅን (የሃይማኖት አመጣጥና ዕድገት)" (በሥላሴ ማመን ይገባሃል? ገጽ 6 በቅንፍ ያለውን ይጨምራል)።

የሚገርመው ሆኑኪንስ ይህን ከማለታቸው ከፍ ብሎ በሚገኘው ዐረፍተ ነገር ላይ የሚከተለውን ብለዋል፡—

"የሥላሴ ጅማራ በዮሐንስ ወንጌል ላይ ቀድሞውኑ ይገኛል" ²³

ነገር ግን የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት ጸሓፊው፣ የሥላሴ ትምህርት ለኢየሱስና ለጳውሎስ በዕድ ነው የሚለውን ቢጠቅሱም፣ "የሥላሴ ትምህርት በዮሐንስ ወንጌል ውስጥ ይገኛል" ሲሉ አስታትለው የጻፉትን ጽሑፍ ገንጥሎ ማስቀረቱ፣ ድርጅቱ የጸሓፊውን ሐሳብ በትክክል እንዳናውቅ እንዲያውም ከጽሑፋቸው የተዛባ ትምህርት እንድናገኝ አድርጓል።

"ኢ ደብልዩ ሆኑኪንስ አራጅን ኤንድ ኢቮሎሽን ኦቭ ሪሊጅን (የሃይማኖት ምንጭና ዕድገት) የተባለው መጽሐፍ እንዲህ በማለት መልስ ይሰጣል፡— 'በመጨረሻ የሥላሴ ትርጉም ሰፊ ተቀባይነት ያገኘው በአብዛኛው የቤተ ክርስቲያን ፖለቲካ ውጤት ነው'" (በሥላሴ ማመን ይገባሃል? ገጽ 9 በቅንፍ ያለውን ይጨምራል)።

ብለዋል ይበል እንጂ ጸሓፊው ከዚህ ቀጥሎ በሚገኘው ዐረፍተ ነገር ላይ፡—

"ቤተ ክርስቲያን...ኢየሱስ ክርስቶስ በምድር ላይ ያለ አምላክ ነው የሚል የመጀመሪያና ቀላል የሆነ እምነት ነበራት" ²⁴።

ማለታቸውን ግን አልጠቀሰም።

አስገራሚ የሆነው ሌላው ቀዳም ነገር እኝህ የታሪክ ምሁር፡—

"የውሃ ጥምቀት፣ ጾም፣ የማንጻት ሥርዐት፣ የድንግል መፀነስ፣ ያለመሞት ተስፋና ትንሣኤ መታገዝ፣ ተአምራዊ የሆነ እርግማን፣ ውሃ ወደ ወይን ጠጅ ተቀይሯል የሚሉት ጉዳዮች ከቅድመ ክርስትና በፊት የነበሩ"ና ከአረማውያን በተለይም ከቡድሂዝም መሠረተ እምነት የተወሰዱ ናቸው" ²⁵።

በታና ጊዜ አንዲሁም ሁኔታ ውስጥ እውነት ነው። እውነት እንደማያረጀው ሁሉ፣ እውነት አይፈጠርም፤ አይለወጥም። በአንድ ጊዜ እውነት የሆነ ነገር ሁሉ ጊዜ እውነት ነው።

²³ "The beginning of the doctrine of the Trinity appears already in John " (c. 100). "To Jesus and Paul the doctrine of the trinity was apparently unknown; . . . they say nothing about it." (Origin and Evolution of Religion, E. W. Hopkins, p 336)

²⁴ "The final orthodox definition of the trinity was largely a matter of church politics. ... The church ... also believed with the first simple Christians that Jesus Christ was God on earth." (Origin and Evolution of Religion, E. W. Hopkins, p339, all quoted within the same paragraph).

²⁵ Origin and Evolution of Religion, E. W. Hopkins, Ch 20, The Christian Trinity. History of Religions, 1918, E. Washburn Hopkins, Professor of Sanskrit and comparative Philology, p 552,556.

የሚል አስተምህሮ አላቸው። እኝህ ሰው በስፋት የሚታወቁት በክርስትና መሠረተ እምነት ላይ በሚሰነዘሩት ሒስ በሆነበት ሁኔታ፣ የመጠበቂያ ግንብ ማህበር ራሱ የሚያምንባቸው መሠረተ እምነቶች ራሳቸው እንኳ ከአረማውያን መድብለ አማልክት የተቀዱ ናቸው የሚልን ምሁር እማኝነት፣ የሥላሴ እምነት ከአረማውያን በድብለ አማልክት የተቀዳ ነው ለሚለው ትምህርቱ ማስደገፊያ አድርጎ ሊያቀርባቸው እንዴት ወደደ?

II. በእግዚአብሔርና በክርስትና ሳይ ስታወቅ ምልክታ ያላቸውን ደብዳቤዎን በእማኝነት መጥቀስ

የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት፣ በዚህ መጽሐፍ መጀመሪያ ላይ፣ "ከቅርብ ጊዜ ወዲህ አንዳንድ የሥላሴ እምነት ደጋፊዎች የነበሩ ሰዎች በዚህ እምነት ላይ የሚነሳውን ክርክር አፋፍመዋል" (ገጽ 3) በማለት በዚህ መለስተኛ መጽሐፍ ውስጥ ድርጅቱ ወደ 32 የሚደርሱ ምንጮችን የጠቀሰ ሲሆን፣ ከዚህ ውስጥ ወደ 67 ከመቶ የሚሆኑ ምንጮች የተወሰዱት፣ የሥላሴን አስተምህሮ ከማይቀበሉ የሃይማኖት ክፍሎች ይኸውም፡— (1) አርዮሳዊ አመለካከት ካላቸው መምህራን²⁶፣ (2) የእስልምና ሃይማኖት ጸሐፊያን፣ (3) የይሁዲ እምነት ሊቃውንት እንዲሁም (4) የተባበሩት ጴጥሮስያውያን ጸሐፊያን ይገኙበታል²⁷። (5) ከዚህ በተጨማሪ ድርጅቱ በዚህ መጽሐፍ ላይ በእማኝነት የተጠቀሳቸው ግለሰቦች በመጽሐፍ ቅዱስም ሆነ በአልሆተ እግዚአብሔር የሚያምኑ ጸሐፊያን ሲሆኑ፣ የግለሰቦቹ ድርሰት ቀዳማይ ዐላማም ክርስቶስንና የክርስትናን መሠረተ እምነቶች መተቸት ነው።

የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት በመረጃነት ከተጠቀመባቸው ጸሐፊት መካከል በተወሰነ ደረጃም ቢሆን የአንዳንድ ግለሰቦችን የእምነት አቋም ሳይናገር ከመጽሐፋቸው ብዙ ሐሳብ ወስዶአል። ለምሳሌ መጽሐፍ እጅግ አብዝቶ የጠቀሰው፣ የ"ፖጋኒዝም ኢን አወር ክርስቲያኒቲ" ጸሐፊ አርተር ዌግል ትምህርተ ሥላሴ ብቻ ሳይሆን የጌታ ራት፣ የውሃ ጥምቀት፣ የድንግል መፀነስና መውለድ ወዘተ ሁሉ፣ ከአረማውያን መድብለ አማልክት ትምህርት የተወሰደ ነው የሚል ትምህርት አለው²⁸። ዌግል የይሁዳ ምስክሮችም ሆኑ ክርስቲያኖች የሚያምኗቸውን መጽሐፍ

²⁶ ለምሳሌ የራሱ የመጠበቂያ ግንብ መምህራን፣ ክርስታደልፊያን በመባል የሚታወቀው ሃይማኖታዊ ድርጅት ጸሐፊያን፣ እንዲሁም ዘ ዌይ ኢንተርናሽናል በመባል የሚታወቀው ሃይማኖታዊ ድርጅት አባላት ይገኙበታል።

²⁷ የመስኮ ምሁራንን እማኝነት በመጥቀስ ሙግትን ማጠናከር ርቱዕ ለሆነ ሙግት ትክክለኛ አካሄድ ቢሆንም፣ የራሱን አስተምህሮ ለማጽናት የራሱን ሰዎች በእማኝነት መጥቀስ ግን ስሕተት ነው ("የቤተ ክርስቲያኔ አስተምህሮ ትክክል ለመሆኑ የቤተ ክርስቲያኔ መጋቢ እማኝነቱን ይስጥልኝ" እንዴት ይባላል?)።

²⁸ Arthur Weigall, *The Paganism in Our Christianity*, 1928. [The Twelve Disciples Derived From Zodiac: p25. The 27 books of the New Testament Canon is invalid: p37. The name Mary is of pagan origin: p41, The virgin birth is of pagan origin: p44, 47, 60. The early life of Jesus is totally unknown: p49. Jesus born in a stable and wrapped in swaddling clothing is of pagan origin: p52. Miracles of Jesus are of pagan origin: p58. Jesus' 40 day temptation in wilderness is of pagan origin: p61. Earthquake at cross is false: p62. Jesus Crucifixion was a Jewish human sacrifice of pagan origin: p69,76. Jesus Side Pierced is of pagan origin: p83,84. Jesus never actually died, two angels were only men: p93,94. Ascension is of pagan origin: p100. Jesus suffering to save us is of pagan origin: p106. Jesus decent into Hades is of pagan origin: p113. Jesus "hung on a tree" is of pagan origin: p118. Jesus the "Rock of salvation" is of pagan origin: p129. Jesus the "slain Lamb of God" is of pagan origin: p131,132. "Washed in the Blood of the lamb" is of pagan origin: p132. Baptism and the Lord's Supper are both of pagan origin: p134, p146,147. Phrase "Soldiers of Christ" is of pagan origin: p135. Jesus as "the Shepherd" is of pagan origin: p136. Lords Supper is of pagan origin" p146,147. The idea of "blood atonement for sins" is of pagan origin: p152,158. Jesus "Begotten of God" is of

ቅዱሳዊ ትምህርቶች ሁሉ የማይቀበል ጸሐፊ ነው። እንዲያውም ጸሐፊው የይሖሳፍ ምስክርነት ኢየሱስ ሰው ሆኖ ወደዚህ ምድር ከመምጣቱ በፊት ሊቀ መላእክ ሚካኤል ነው የሚለው ትምህርታቸው ራሱ አረማዊ መሠረት አለው ሲል ጽፎአል። እንደ አርተር ዌግል ሁሉ ጆን ራይላንድስ²⁹፣ ኢ. ዋሽቦርን ሆፕኪንስ³⁰፣ ሲግፍሬንድ ሞሬንዜ³¹፣ ዊል ዱራንት³²፣ ሌይማን አቦት³³፣ ኤድዋርድ ጂቦን³⁴፣ አይልፍ ሃርናክ³⁵ ወዘተ መጽሐፍ ቅዱስን ጨምሮ መሠረታዊ በሚባሉት ክርስቲያናዊ አስተምህሮዎች የማያምኑ የክርስትና መሠረተ እምነት ከአረማውያን የመድብለ አማልክት አምልኮ የተቀዳ ነው የሚል ጽኑ አቋም ያላቸው ናቸው።

በአጠቃላይ የመጠበቂያ ግንብ የሥላሴ አስተምህሮ እንዲቃወሙለት የጠቀሳቸው እነዚህ ጸሐፊያን ትምህርተ ሥላሴን ጨምሮ ትንሣኤ ሙታን፣ መጽሐፍ ቅዱስ አፊዎተ እግዚአብሔር መሆኑን፣ የድንግል መጠነስ የዘላለም ቅጣት፣ ከሞት በኋላ ቅዱሳን ስለሚያገኙት የሕይወት አክሊል ወዘተ ከአረማውያን መድብለ አማልክት አስተምህሮ በቀጥታ የተወሰደ ነው የሚል ክስ በክርስትና ሃይማኖት ላይ የሚያቀርቡ ናቸው። ድርሰታቸውም ይኸው ጉዳይ እውነት መሆኑን የሚመግቡ ነው። 99 በመቶ የሚሆነው የእነዚህ ጸሐፊያን አቋም፣ የይሖሳፍ ምስክርነትን ጨምሮ ከየትኛውም የቤተ ክርስቲያን አቋም ጋር የሚስማማ አይደለም። ይህ እውነት በሆነበት ሁኔታ ይህ ዐይነቱ መሪ ጥላቻና ቅድመ ዝንባሌ ያላቸውን ግለሰቦች መጽሐፍ በመጥቀስ፣ "ትምህርተ ሥላሴ ከአረማውያን መድብለ አማልክት አስተሳሰብ በቀጥታ የተወሰደ ነው" ማለት ስሕተት ነው። ድርጅቱ እነዚህ ግለሰቦች መጽሐፍ ቅዱስ የእግዚአብሔር ቃል አይደለም፣ ትንሣኤ ሙታን የለም እንዲያውም እግዚአብሔር የሚባል ነገር የለም የሚለውን ትምህርታቸውንና ሙግታቸውን ለይቀበላልን?

በአጠቃላይ የመጠበቂያ ግንብ ማኅበር ከጠቀሳቸው 33 ጥቅሶች መኻል 8ቱ (25%) በሀልዎተ እግዚአብሔር የማያምኑ እንዲሁም መጽሐፍ ቅዱስን ጨምሮ መሠረታዊ የሚባሉትን ክርስቲያናዊ አስተምህሮዎች የማይቀበሉ እንዲያውም እነዚህ አስተምህሮዎች አረማዊ መሠረት ያላቸው የሚሉ ጸሐፊት ናቸው። 2ቱ (6%) አርዮሳዊ አመለካከት ያላቸው ጸሐፊያን/የድርጅቱ መምህራን ናቸው። 3ቱ (10%) የይሁዲ እምነት፣ የሂንዱ እምነትና ሙስሊም ጸሐፊያን ናቸው። 4ቱ (12%) አንዳችም ሃይማኖታዊ ዝንባሌ የሌላቸው ጸሐፊት ቢሆኑም ጽሑፋቸው ትክክለኛ በሆነ መልኩ ተጣቅሶ አልቀረበም። 16ቱ (50%) የሥላሴ አማንያን ሲሆኑ፣ የግለሰቦቹ ሐሳብ በተዛባ መልኩ እየተበጣጠሰ ቀርቦአል³⁶።

pagan origin: p169. Incarnate Logos of Jn 1:1 is of pagan origin, The "pre-existent angel" is a 4th century concept: p172,173-175. *The Trinity is of pagan origin*: p182. The "Lord's Day" (Sunday) is of Pagan Origin: p209,210-211. Jewish Sabbath and the Sunday Lord's Day both of pagan origin: p136, p209,210-211. Conclusion of entire book: Almost all of Christianity is of pagan origin! p242]

²⁹ John Rylands, *Bulletin of The John Rylands Library* (G.H. Boobyer, "Jesus as 'Theos' in the New Testament," *Bulletin of the John Rylands Library* 50, 2(Spring 1968): 251.

³⁰ E. Washburn Hopkins, *The Origin and Evolution of Religion* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1923).

³¹ Siegfried Morenz, *Egyptian Religion*

³² Will Durant, *The Story of Civilization*

³³ Lyman Abbott, *Dictionary of Religious Knowledge*

³⁴ Edward Gibbon, *Bulletin of The John Rylands Library*

³⁵ Adolf Harnack, *Outlines of the History of Dogma*

³⁶ እያንዳንዱ መረጃ እንዴት ተዛብቶ እንደ ቀረበ በተጫባጭ ለማስተዋል የሚከተለውን ድረ ገጽ ይመለከታል <<http://www.bible.ca/trinity/trinity-jw-deceptions>>።

III. ሁለት አማራጮችን ብቻ በማቅረብ ወደ ድምዳሜ መድረስ

ይህ የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር መጽሐፍ፣ ለትምህርቱ ማጉላበቻ የወሰዳቸውን ምንጮች ያብራራው ሁለት ብቸኛ የትንታኔ አማራጮች ብቻ እንዳሉ አድርጎ በማቅረብ እንዲሁም ሦስተኛ አማራጭ እንደሌለ በማሳየት ሰዎች ወደ ተሳሳተ ድምዳሜ እንዲሄዱ ያደርጋል³⁷። ለምሳሌ የሥላሴ ጸሐፊያን ኢየሱስ ለአብ ይገዛል ያለባቸውን ምንጮች በመጥቀስ ኢየሱስ ለአብ ከተገዛ አምላክ ያለመሆኑን፣ ከአብ ማነሱን ወይም ፍጡር መሆኑን ያሳያል ወደሚለው ድምዳሜ እንዲደርሱ ያደርጋል። ነገር ግን መገዛት ማነስን የማያሳይባቸው ሁኔታዎች አሉ። "ሚስቶች ለባሎቻቸው ይገዙ" ወይም "የነቢያት መንፈስ ለነቢያተ ይገዛል" የሚለው ቃል በፈቃደኝነት መታዘዝን እንጂ በባሕርይ/በተፈጥሮ ማነስን የሚያሳይ አይደለምና ይህን ሐሳብ በነገረ መለኮት ትንተና ወቅት በስፋት የምንመለከተው ይሆናል።

IV. ምንጮችን በትክክል ያስመጥቀስ

የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት፣ በሥላሴ ማመን ይገባሃል? በሚል ርእስ ያሳተመው መጽሐፍ ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው የሥላሴን ትምህርት እንዳላስተማሩ እንዲያውም እነዚህ አባቶች አርዮሳዊ አመለካከት እንደ ነበራቸው የሞገተው የታሪክ ድርሳናትን በመጥቀስ ቢሆንም ከሌሎቹ የመጽሐፍቱ ክፍሎች በተለየ መልኩ የጠቀሳቸውን እማኞች ምንጭ አልጠቀሰም።

የቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው የግሪክ ጽሑፎች እጅግ በርካታ ከመሆናቸውም በሁለት ጸሐፊያን በጣምራ የተዘጋጁ 7 ተከታታይ ቅጽ ያላቸው መጻሕፍት አሉ³⁸። በዚህ ሁኔታ ውስጥ የመጠ መቂያ ግንብ ድርጅት ከእነዚህ ጽሑፎች ጠቀስኋቸው የሚላቸውን አንድና ሁለት ዐረፍተ ነገሮች ይህን ያህል ስፋት ካለው ጽሑፍ ውስጥ ፈልጎ ማግኘት ከሣር ክምር ውስጥ መርፌ ከመፈለግም በላይ እጅግ ከባድ ነው። ይህ በግልጽ በሚታወቅበት ሁኔታ እንዲሁም ምንጭን ጠ ቅሶ መጻፍ ግዴታ ያለመጻፍ ደግሞ ወንጀል በሆነበት ምሁራዊው ዓለም ድርጅቱ ይህን አካሄድ መምረጡ ለምን ይሆን?

ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው ምን አስተማሩ?

የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው በቀጥታ ጠ ቅሻቸዋለሁ ያላቸው ስፍራዎች በትክክል እንዲታወቁ ቢያደርግ ኖሮ፣ የጠቀሳቸውን ክፍሎች አንድ በአንድ እየነቀስን በማውጣት የጉዳዩን እውነተኛነትም ሆነ ስሕተት በቀላሉ መመርመር በቻልን ነበር። ድርጅቱ ግን ምንጩን በመደበቅ ይህን ዕድል ነፍገናል።

እውነታውን ለመመርመር የቀረልን ብቸኛ አካሄድ ድርጅቱ በሥላሴ አያምኑም አርዮሳዊ አመለካከት ነበራቸው ያላቸውን ግለሰቦች ጽሑፍ በቀጥታ በመተርጎም "መረጃው ራሱ ይናገር" ማለትን መርጣናል። አንባብያን መረጃው ከአዘንብሎት ፍጹም የጠራ መሆኑን በቀላሉ ይረዱ ዘንድ ምንጮቻችንን በትክክል ሥርዐቱን ጠብቀን ለመጥቀስ ሞክረናል።

³⁷ ይህ በሥነ አመክንዮ "False Dilemmas" በመባል ይታወቃል።
³⁸ *Apostolic Constitutions*. Edited by Alexander Roberts and James Donaldson 7 Vol. New york: Charles Scribner's Sons, 1899.

በዚህ ዳሰሳዊ ጥናት ውስጥ የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር የሥላሴያዊ አስተምህሮ ያልነበራቸው አርዮሳዊ አባቶች ነበሩ በማለት ያቀረባቸው አበው ትምህርተ ሥላሴን በተመለከተ ምን ዓይነት አቋም እንደ ነበራቸው ማሳየት እንጂ ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው ሥላሴን አስመልክቶ የነበራቸውን አስተማሪ መተንተን አይደለም³⁹። ስለዚህ ድርጅቱ ያቀረባቸውን አባቶች ብቻ የትምህርታቸው መሠረት ምን እንደ ሆነ ለማየት ሙከራ እናደርጋለን።

አስገራሚው ጉዳይ ግን፣ በትምህርተ ሥላሴ ላይ በተለይም በክርስቶስ አምላክነት ላይ ሰፊ ትምህርት ያቀረቡትን የቅድመ ኒቂያ ጉባኤ አበውን የይሖሳፍ ምስክርዎ መጽሐፍ ያለ መጥቀስ ነው። ለምሳሌ የአንጻሪዬ ቤተ ክርስቲያን ሊቃነ ጳጳሳት የነበረውና በ98 ዓ.ም ወይም በ117 ዓ.ም እንደ ሞተ የሚገመተው አግናጢዮስ የክርስቶስን አምላክነት በተመለከተ ከየትኛውም ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው ይልቅ ሰፊ ትምህርት አቅርቦአል። ነገረ ግን ይህ የቤተ ክርስቲያን አባት የመጠበቂያ ግንብን መስፈርት ማሟላት ስላልቻለ "በሥላሴ ማመን ይገባሃል?" በሚለው መጽሐፍ ውስጥ እንዳይካተት ተደርጎአል። ምናልባትም ድርጅቱ የሌሎችን አባቶች ጽሑፍ አጣሞ እንዳቀረበው የዚህን ስመ ጥር አባት ጽሑፍ ለማጣመም አስቸጋሪ ሆኖ ስላገኘው ይሆናል። የመጽሐፍን መስፋር ማሟላት ስለተሳናቸው በድርጅቱ መጽሐፍ ላይ ካልተጠቀሱት ውስጥ የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን የአስተምህሮና የሥርዐተ አምልኮ መጽሐፍ የሆነው ዲዳኬ (ትምህርተ ሐዋርያት)፣ የሮሙ ቀለሜንጦስ፣ ጳሊቃርጳስ፣ ሔርማስና ጳጲያስ ይገኙበታል።

የመጠበቂያ ግንብ መጽሐፍት፡—

ከኒቂያ ጉባኤ በፊት የነበሩት አባቶች ከክርስቶስ ልደት በኋላ በነበሩት በመጀመሪያዎቹ መቶ ዘመናት ግንባር ቀደም የሃይማኖት መምህራን እንደ ነበሩ ይታወቃል። እነዚህ መምህራን ያስተማሩትን ማወቅ ጠቃሚ ነው (በሥላሴ ማመን ይገባሃል? ገጽ 7)።

የሚል አቋም እስካለው ድረስ በተወሰነ ደረጃም ቢሆን፣ ከላይ የጠቀስናቸውን የቤተ ክርስቲያን አባቶችን ምስክርነት ማቅረብ የሚኖርበት ይመስለናል።

በይሖሳፍ ምስክርዎ ድርጅትና አስተምህሮ ላይ ጥናት የሚያደርጉ ምሁራን እንደሚያስረዱት⁴⁰፣ ድርጅቱ ይህን ትችት ለመከላከል እንዲሁም የመጽሐፉን ሙግት ለማግኘት መጽሐፉ ከታተመ ከሁለተ ዓመት በኋላ በመጠበቂያ ግንብ መጽሐፍት ላይ በአግናጢዮስ ዘአንጻሪያ⁴¹ ላይም ሆነ በመጽሐፉ ላይ በጠቀሳቸው የቤተ ክርስቲያን አባቶች ላይ⁴² ሙግቱን ያጠናክርልኛል ያላቸውን መረጃዎች እንደ ልማዱ ምንጫቸውን ሳይጠቅስ ለማቅረብ ሙከራ አድርጎአል።

ዮስጦስ ሰማዕት

"በሥላሴ ማመን ይገባሃል?" በሚል ርእስ የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቅዱስና የትራክት ማኅበር ያሳተመው መጽሐፍ ዮስጦስ ሰማዕት ኢየሱስ ክርስቶስ፡— (1) ከአብ የተለየ ማንነት

³⁹ ተስፋዬ ሮበል፣ የአስተምህሮተ ሥላሴ መጽሐፍ ቅዱሳዊ መሠረት (ተስፋ ዐቃብያነ ክርስትና ማኅበር፣ አዲስ አበባ፣ 1998 ዓ.ም)፣ 17-21።

⁴⁰ James White, "Historical Honesty and the Watchtower Society" (በሚከተለው ድረ ገጽ ላይ ሙሉ ጽሑፉን ማግኘት ይቻላል፡- <http://www.aomin.org/Witnesses.html>).

⁴¹ ዝኒ ከማሁ ከመጠበቂያ ግንብ፣ February 1, 1992 ገጽ 19-23 ጠቅሶ እንደ ጻፈው።

⁴² ዝኒ ከማሁ ከመጠበቂያ ግንብ፣ November 1, 1991 ጠቅሶ እንደ ጻፈው።

እንዳለው፣ (2) በአብ የተፈጠረ መልአክ እንደ ሆነ፣ (3) በማንነቱ ከአብ እንደሚያንስ እንዲሁም፣ (4) አንድ አብ ሁሉን ነገር የማድረግ ችሎታ እንደ ሌለው የሚያምን የቤተ ክርስቲያን አባት ነው ሲል ሞግቶአል፡—

በ165 እዘአ በሰማዕትነት የሞተው ጀስቲን ኢየሱስ ሰው ከመሆኑ በፊት፣ "ሁሉን ከፈጠረው እግዚአብሔር የተለየና" የተፈጠረ መልአክ እንደ ሆነ ገልጾአል። በተጨማሪም ኢየሱስ ከእግዚአብሔር ያነሰ እንደ ነበረና "ፈጣሪ እንዲናገርና እንዲሠራ ከፈቀደለት ውጭ ምንም ነገር የማይደርግ..." እንደ ነበረ ተናግሯል⁴³።

የስጦስ ሰማዕት ኢየሱስ ከአብ የተለየ ማንነት አለው ብሎአል የሚለው ንግግር ከሥላሴ አማኝያን መሠረተ እምነት ጋር አንድ ቢሆንም (የባሕርይ/የተፈጥሮ ማነስ ሳይሆን የሥራ ክፍፍል ማነስ)፣ በአብ የተፈጠረ መልአክ ነው፣ ከአብ የሚያንስ ማንነት አለው፣ እንዲሁም እንደ አብ ከሃሌ ኩሉ (ሁሉን ቻይ) አይደለም የሚለው ገለጻ ግን የየስጦስን እምነት በጭራሽ የሚወክል አይደለም። ድርጅቱ ስለ የስጦስ ሰማዕት ካቀረበው ገለጻ በተለየ መልኩ የስጦስ ስለ ኢየሱስ የሚከተለው እምነት ነበረው⁴⁴፡—

"የዓለማት ፈጣሪ እግዚአብሔር ልጅ አለው፣ ይህ ልጁም በኩር የሆነ የእግዚአብሔር ቃል ነው፣ እንዲሁም እግዚአብሔር ነው። በጥንቱ ዘመን በእሳት አምሳል በመላእክት ገጽ ለሙሴ እንዲሁም ለተቀሩት ነቢያት ተገልጾ ነበር"⁴⁵።

በሌላ ስፍራ ደግሞ የስጦስ ኢየሱስ፡—

"የሰራዊት ጌታና አምላክ ነው"⁴⁶። "የእግዚአብሔር ልጅ የሆነ እግዚአብሔር ነው"⁴⁷ ይላል።

"ኢየሱስ አምላክና የሰራዊት ጌታ ተብሎአል"⁴⁸

"በመዝሙር መጽሐፍ አርባ ስድስተኛው መዝሙር ስለ ክርስቶስ እንዲህ ይላል፡- 'እግዚአብሔር በእልልታ ከፍ ከፍ አለ፣ ጌታ በመለከት ድምፅ"⁴⁹

[ትራፎ⁵⁰ ለየስጦስ እንዲህ ይለዋል]፡- "... ይህ ክርስቶስ ልክ እንደ እግዚአብሔር ከዘመናት በፊት ነበረ እያልክኝ ነው ያለህ፣ ከዚያም ሰው ሆኖ ለመወለድ በመፍቀዱ ምክንያት ሰው ሆነ ነው የምትለው"⁵¹

⁴³ "በሥላሴ ማመን ይገባሃል?" (Brooklyn: Watchtower Bible and Tract Society, 1993), 7.
⁴⁴ "ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው ምን አስተማሩ?" በሚለው ርእስ ሥር በርካታ መረጃዎችን የወሰደው Robert M. Bowman, Jr. *Why You Should Believe in the Trinity: An Answer to Jehovah's Witnesses* (Grand Rapids: Baker Books, 1989), 27-47 ላይ ነው።
⁴⁵ Justin Martyr, *First Apology* 63, in *The Ante-Nicene Fathers: Translations of the Writings of the Fathers down to A.D. 325*, ed. Alexander Roberts and James Donaldson, rev.ed. A. Cleveland Coxe (Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1969 reprint [orig. 1885]), 1:184. ከዚህ በኋላ ይህን መጽሐፍ ANF በሚል ምሳጻሪ ቃል ብቻ እንጠቅሳለን።
⁴⁶ Justin Martyr, *Dialogue with Trypho* 36, in ANF, 1:212.
⁴⁷ ዝኒ ከማሁ፣ 128, in ANF, 1:264.
⁴⁸ ዝኒ ከማሁ፣ Dialogue with Trypho ch. 36.
⁴⁹ ዝኒ ከማሁ፣ Dialogue with Trypho, ch. 37.
⁵⁰ ከየስጦስ ጋር ይወያይ የነበረ አይሁዳዊ ነው።
⁵¹ ዝኒ ከማሁ፣ Dialogue with Trypho, ch.48.

"ትሪሬም እንዲህ ሲል መለሰለት '...እግዚአብሔር ሰው ለመሆንና ለመወለድ ታገሠ...እኛ የጠቀስናቸው አንዳንድ ቅዱሳት መጻሕፍት መሲሕ እንደሚሠቃይ የሚያረጋግጡ ናቸው፤ እንዲሁም እንደሚመለከ፤ አምላክ እንደ ሆነ፤ እስካሁን የነገርሁህ በርግጥ መሲሐን የሚያመለክቱ ናቸው።'"⁵²

ዮስጦስ ዕብራውያን 1÷8 በመጥቀስ የክርስቶስን አምላክነት በዚህ መልኩ ያስረግጣል፡- "...አምላክ ሆይ ዙፋንህ እስከ ዘላለም ነው"⁵³

"እነዚህ ቃላት በግልጽ እንደሚያሳዩት እርሱ ክርስቶስ ይህን ነገር በመሠረተው በእርሱ ተመስክሮለታል፤ ይኸውም አምላክና ክርስቶስ እንደ መሆኑ መጠን አምልኮ ይገባዋል"⁵⁴::

"አሁን በረጅሙ ያረጋገጥነው ነገር ክርስቶስ አምላክ መሆኑን ነው"⁵⁵

እንዲያውም ዮስጦስ በትምህርተ ሥላሴ ላይ ያለውን እምነት በሚከተለው መልኩ ገልጸዋል፡—
"ክርስቲያኖች አግዚአብሔር አብንና ወልድን. . እንዲሁም ነቢያዊ የሆነው መንፈስ ያመልካሉ"⁵⁶::

ይህም የክርስቲያኖች እምነት የአሐዱ አምላክ እምነት እንጂ፤ ሦስት አማልክትን ማምለክ እንዳልሆነ ገልጸዋል፡—
"እግዚአብሔርን ብቻ ልናመልክ ይገባናል. . . ስንደት የሚገባው እግዚአብሔር ብቻ ነውና"⁵⁷::

ዮስጦስ ሰማዕት በጽሑፎቹ ውስጥ ኢየሱስን መላእክ ያለበት ሁኔታ አለ። ይህ ግን መጠበቂያ ግንብ ድርጅት እንደሚያምነው ኢየሱስ ሊቀ መልአክ ሚካኤል ነው ለማለት ሳይሆን፤ (1) ኢየሱስ በአብ የተላከ መልአክተኛ (መልአክ) ነው ለማለት እንዲሁም፤ (2) የአብ መልአክተኛ ሆኖ ወደዚህ ምድር ከመምጣቱ በፊት ማለትም በዘመነ ብሉይ እንደ እግዚአብሔር መልአክ በመሆን ለቅዱሳን እንደ ተገለጠ ለማስረዳት ነው። እነዚህ ሁለት ሐሳቦች በርካታ የሥላሴ አማኝያን ራሳቸው ከሙሉ ልብ የሚቀበሉት መሆኑ ብቻ ሳይሆን ከሥላሴ አስተምህሮ ጋር አንዳችም ቅራኔ የሌለበት አመለካከት ነው። ዮስጦስ ይህን ማለቱ ትምህርተ ሥላሴን የማይቀበል ነው ወይም አርዮሳዊ አመለካከት ነበረው ማለት በጭራሽ አይቻልም።
የመጠበቂያ ግንብ ማሳበር፡—

በ165 እዘአ በሰማዕትነት የሞተው ጀስቲን ኢየሱስ ሰው ከመሆኑ በፊት፤ "ሁሉን ከፈጠረው እግዚአብሔር የተለየና" የተፈጠረ መልአክ እንደ ሆነ ገልጸዋል። በተጨማሪም ኢየሱስ ከእግዚአብሔር ያነሰ እንደ ነበረና "ፈጣሪ እንዲናገርና እንዲሠራ ከፈቀደለት ውጭ ምንም ነገር የማይደርግ..." እንደ ነበረ ተናግሯል⁵⁸::

በለው ጽሑፉ ውስጥ፡—
የተፈጠረ መልአክ እንደ ሆነ ገልጸዋል። በተጨማሪም ኢየሱስ ከእግዚአብሔር ያነሰ እንደ ነበረና

⁵² ዝኒ ከማሁ፤ Dialogue with Trypho, ch. 68.
⁵³ ዝኒ ከማሁ፤ Dialogue with Trypho ch. 56.
⁵⁴ ዝኒ ከማሁ፤ Dialogue with Trypho, ch. 63.
⁵⁵ ዝኒ ከማሁ፤ Dialogue with Trypho, ch. 124.
⁵⁶ Justin Martyr, *First Apology* 6, in ANF, 1:164.
⁵⁷ ዝኒ ከማሁ፤ 16, 17, in ANF, 1:168.
⁵⁸ "በሥላሴ ማመን ይገባሃል?" (Brooklyn: Watchtower Bible and Tract Society, 1993), 7.

የሚለው ሐረግ ለድርጅቱ ሙግት ዋነኛ ቢሆንም፣ በትምህርተ ጥቅስ ውስጥ ያለመግባቱን ግን ልብ ይሏል።

ስመ ጥር የቤተ ክርስቲያን ዐቃቤ እምነት⁵⁹ የነበረና በ100 ዓ.ም ተወልዶ 165 ዓ.ም በሰማዕትነት የሞተው የስጦስ ሰማዕት፣ ሥላሴ የሚለውን ሙያዊ ቃል ያልተጠቀመ እንዲሁም አብና ወልድ ያላቸው ግንኙነት ምን ይመስላል የሚለውን በተፍታታ መልኩ ያሳስቀመጠ ቢሆንም የስጦስ ለአብ፣ ለወልድና ለመንፈስ ቅዱስ እንዳይሚሰግድ፣ ኢየሱስም ፍጹም አምላክ እንደ ሆነ የገለጸ የቤተ ክርስቲያን አባት ነው።

ሔሬኔዎስ

"በሥላሴ ማመን ይገባል?" የሚለው የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ሔሬኔዎስ፡— (1) ኢየሱስ ከአብ የተለየ ማንነት እንዳለው እንዲሁም (2) በማንነቱ ከአብ ያነሰ ባሕርይ እንዳለው ገልጸአል የሚል ትምህርት አለው፡—

ኢየሱስ ሰው ከመሆኑ በፊት ከእግዚአብሔር የተለየና ያነሰ ሕልውና እንደ ነበረው በ200 እዘአ አካባቢ የሞተው ኢረንዩስ ተናግሯል። ኢየሱስ "ከአንዱ እውነተኛና ብቸኛ እግዚአብሔር" ማለትም "የሁሉም የበላይ ከሆነውና ሌላ እኩያ ከሌለው አምላክ" ጋር እኩል እንዳልሆነ አምልክቶአል። (ገጽ 7)

እዚህ ላይ ልብ ልናደርግ የሚገባን አራት መሠረታዊ ጉዳይ አለ፤ ይኸውም፡— (1) የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት ከሔሬኔዎስ ጽሑፍ ነው ብሎ የጠቀሰው ጥቅስ አብና ወልድ የተለያዩ አካላት መሆናቸውን የሚገልጽ አንዳችም ነገር የለውም። የሥላሴ አማኒያን ራሳቸው አብና ወልድ የተለያዩ አካላት መሆናቸውን ከሙሉ ልብ የሚቀበሉ ቢሆንም እንኳ፣ ድርጅቱ ከሔሬኔዎስ ጽሑፍ ጠቀሰው የሚለው ክፍል ግን ይህን የሚያስረዳ አንዳችም ፍንጭ የለውም። (2) የመጠ በቂያ ግንብ ድርጅቱ የሔሬኔዎስ ሐሳብ ነው ብሎ የጠቀሰው ክፍል በትእምርተ ጥቅስ ውስጥ የተቀመጠና በትእምርተ ጥቅስ ውስጥ ያልተቀመጡ ነገሮችን ቀያይጦ አቅርቧል። አንባቢ ልብ እንዲለው የምንፈልገው ጉዳይ አስረካሪ የሆነው ጉዳይ በትእምርተ ጥቅስ ውስጥ የቀረበው ሐሳብ ሳይሆን ከትእምርተ ጥቅሱ ውጪ የተጻፈው ሐሳብ ነው። ከዚህ የምንማረው ጉዳይ ሔሬኔዎስ ቃል በቃል፣ አብ ከወልድ "ጋር እኩል እንዳልሆነ አምልክቶአል" የሚለው ሐሳብ የሔሬኔዎስ ትምህርት ያለመሆኑን ነው። (3) ሔሬኔዎስ አብ ከወልድ ጋር እኩል አይደለም የሚል ሐሳብ አለው እንኳ ብንል፣ ይህ "እኩል አይደለም" የሚለው ሐሳብ ራሱ ማብራሪያ የሚፈልግ እንጂ የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት እንደሚለው፣ "አብ ፈጣሪ ወልድ ደግሞ ፍጡር

⁵⁹ ዐቃቤ እምነት/ክርስትና የሚለው ስያሜ (Apologetics) የሚለውን የእንግሊዝኛ ቃል የሚወክል ነው። በግእዝ ዐቃቤ ማለት የሚጠብቅ፣ ጠባቂ፣ ተመልካች፣ ከልካይ ማለት ነው። ዐቃቤ ክርስትና የሚባሉት የክርስትናን መሠረተ እምነት ከመናፍቃን እንዲሁም ክርስቲያናዊ ካልሆኑ የተለያዩ የስሕተት ትምህርቶች/ሒሶች የሚጠብቁ ሰዎች ናቸው። "አፖሎ-ጂኦስ" (apologetics) ይሚለው የእንግሊዝኛ ስያሜ የተወሰደው "አፖሎ-ጂያ" ወይም "አፖሎ-ጂዮ" ከሚለው የግሪክ ቃል ነው። አፖሎ-ጂያ የሚለው ቃል በ1ጴጥሮስ 3፡15 ላይ የሚገኝ ሲሆን፣ ሁሉም የአማርኛ ትርጉሞች (የ1954፣ የ1980 እንዲሁም የአዲሱ መደበኛ ትርጉም) "መልስ መስጠት" ብለው ተርጉመውታል። በአብዛኛው ይህ ክፍል ለዐቃቤ ክርስትና መሪ ጥቅስ ተደርጎ ይወሰዳል። የዐቃቤ ክርስትና ዐቢይ ዐላማ፣ ክርስቲያናዊ እምነት መጽሐፍ ቅዱሳዊና ምክንያታዊ/ምክንያታዊ ለመሆኑ ማስረጃ ማቅረብ ነው። አፖሎ-ጂያ የሚለው የግሪክ ቃል በሚከተሉት ክፍሎች ውስጥም ተጠቅሶ ይገኛል (ሐዋርያት ሥራ 22፡1፣ 25፡16፣ 1ቆሮንቶስ 9፡3፣ 2ቆሮንቶስ 7፡11፣ ፊልጵስጆስ 1፡7፡16፣ 2ጢሞቴዎስ 4፡16)።

መሆኑን የሚያመለክት ነው" ወደሚለው ድምዳሜ የሚወስድ አይደለም። የሥላሴ አማኝያንም ኢየሱስ ለሰው ልጆች ኅጢአት ሲል ሰው በመሆኑ ከአብ ዝቅ እንዳለ፣ ሰው በመሆኑ ከኅጢአት በስተቀር ከሰው ጋር እኩል እንደ ሆነ ሁሉ አምላክም ስለሆነ ከአብ ጋር እኩል ነው። በአጠቃላይ ወልድ ለአብ ራሱን ዝቅ ማድረጉ የአምላክነት ባሕርይ የለውም ወደሚለው ድምዳሜ የሚያደርሰው የተጠቀሰበት ዐውድ ይህ ዐይነቱ ትምህርት ሲኖረው ብቻ ነው። (4) ሔሬኔዎስ "እውነተኛና ብቸኛ የሆነውን እግዚአብሔር" ከኖስቲኮች ሐሳዊ አምላክ ጋር በማነጻጸር የኖስቲኮች አምላክ አምላክ አይደለም ያለበት ሁኔታ አለ። ይህ ንጽጽር የተካሄደው ግን በአብና በወልድ መካከል ሳይሆን በአብና በኖስቲኮች አምላክ መካከል ነው።

አስደናቂው እውነት ግን ሔሬኔዎስ ስለ አብ፣ ስለ ወልድና ስለ መንፈስ ቅዱስ የነበረው ትምህርት ዛሬ ቤተ ክርስቲያን ከምታስተምረው የሥላሴ ትምህርት ቅንጣት ያልተለየ ለመሆኑ ጥቂት ናሙናዎችን ቁንጥረን እንመልከት፡—

"ቤተ ክርስቲያን፣ የሰማይ፣ የምድርና የባህር በውስጣቸውም የሚኖሩ ሁሉ ፈጣሪ በሆነው፣ ሁሉን በሚችለው አምላክ በአብ፣ ለድነታችን ትስብእት በሆነው በእግዚአብሔር ልጅ በወልድ እንዲሁም የእግዚአብሔርን ዘመን በነቢያቱ በኩል ባወጀው በመንፈስ ቅዱስ ታምናለች"⁶⁰።

በዚህ ዐውድ ውስጥ ሔሬኔዎስ ኢየሱስን፡—

"ጌታችን፣ አምላካችንና ንጉሣችን ክርስቶስ ኢየሱስ"⁶¹

"የእግዚአብሔር ልጅ ኢየሱስ ክርስቶስ ከታላቅ ፍቅር የተነሣ የፍጥረቱ አካል ለመሆን ከድንግል ማርያም ለመወለድ የወረደ ሰውን ከራሱና ከእግዚአብሔር ጋር ያስታረቀ"⁶²

ብሏል። እንዲሁም፡—

"ቤተ ክርስቲያን በዓለም ሁሉ እንዲሁም እስከ ዓለም ዳርቻ ድረስ ብትበተንም፣ ቤተ ክርስቲያን ከሐዋርያትና ከእነርሱ ደቀ መዛሙርት የተቀበለችው የሚከተለውን መሠረተ እምነት ነው፡- ሁሉን ቻይ የሆነና ሰማይንና ምድርን እንዲሁም ባሕርን በእነዚህም ውስጥ የሚኖሩትን ሁሉ የፈጠረ አንድ እግዚአብሔር፣ በእግዚአብሔር ልጅ በአንዱ በኢየሱስ ክርስቶስ፣ ለድነታችን ሲል ትስብእት የሆነ፣ በመንፈስ ቅዱስ፣ የእግዚአብሔርን ዘመን በነቢያቱ ያበሠረ እንዲሁም የተወዳጁ ጌታችንን የኢየሱስ ክርስቶስን ምጽአት፣ ከድንግል መወለድ፣ ሕማም፣ ከሙታን መነሣት፣ በአካል ሥጋ ወደ ሰማይ ማረግ፣ 'ሁሉን አንድ አድርጎ ለመሰብሰብ' በአብ ክብር ከሰማይ መገለጥ፣ የሰው ልጆችን ሁሉ በአዲስ አካል ከሙታን ማስነሣት፣ ይኸውም ክርስቶስ ኢየሱስ ጌታችንና አምላካችን እንዲሁም አዳኞችንና ንጉሣችን መሆኑን፣ በማይታየው አብ ፈቃድ 'በሰማይና በምድር ከምድርም በታች' ያለ ጉልበት ሁሉ እንዲንበረከክለት፣ ምላሽም ሁሉ ለሁሉ ኅጢአት ብሎ እንደ ተሰዋ እንዲመሰክርለት ነው..."⁶³

"ነገር ግን ወልድ ከዘላለም ዓለም ጀምሮ ከአብ ጋር አብሮ የነበረ ነው"⁶⁴

⁶⁰ Irenaeus, *Against heresies* 1.10.1 in ANF, 1:330.
⁶¹ ዝኒ ከማሁ፣ in ANF, 1:417.
⁶² Clement of Alexandria, *Exhortation to the Heathen* 10, in ANF, 2:202.
⁶³ Irenaeus, *Against heresies* X.1 in ANF, 1:330.
⁶⁴ *Against Heresies*, Book II, ch. 30, section 9.

"ወልድ ለሙሴ ሲናገር እንዲህ ብሏል፣ 'ይህንን ሕዝብ ልቤዥው ወርጃለሁ' (ዘፀአት 3፥8-- በሚቃጠለው ቀጥቋጦ) ይህ ለሰው ልጆች ድነት ወደ ላይ የሚወጣውና ወደታች የሚወርደው እርሱ ነው"⁶⁵።

"ሁሉን ነገር የፈጠረው እርሱ ከቃል ጋር ብቻውን ነው ያለው፤ አምላክና ጌታ ተብሎ ይጠራል። የተፈጠሩ ፍጡራን ግን ይህ ዐይነቱ ቃል ለእነርሱ መጠሪያ ሊሆን አይችልም፤ ፍትሐዊ በሆነ መልኩም የይገባኛል ጥያቄ ሊያቀርቡ አይችሉም፤ ይህ መጠሪያ የፈጣሪ መጠሪያ ብቻ ነውና"⁶⁶

"ከቅዱሳት መጻሕፍት ላይ እንዳሳየሁት፣ በሁሉ ነገር ፍጹም በሆነ ሁኔታ የአዳም ልጅ የሆነ እግዚአብሔር ተብሎ ሊጠራ ወይም ጌታ የሚባል ስም ሊሰጠው አይችልም። እርሱ ግን በራሱ ሥልጣን እስካሁን ከኖሩ ሰዎች በበለጠ መልኩ አምላክ፣ እንዲሁም ጌታ እንዲሁም ዘላለማዊ ንጉሥ፣ እንዲሁም ትስብእት የሆነ ቃል፣ በነቢያት ሁሉ፣ በሐዋርያት ሁሉ፣ እንዲሁም በራሱ በመንፈስ እንኳ የታወጀ. . . ቅዱሳት መጻሕፍት ስለእርሱ ይህን ነገር የማይመሰክሩ ከሆነ እንደ ሌላው ሁሉ ሰው ብቻ በሆነ ነበር"⁶⁷።

"ስለዚህ ክርስቶስ ራሱ ከአባቱ ጋር ለሙሴ የተናገረ የሕያዋን አምላክ ነው፤ እንዲሁም አብን የገለጠው እርሱ ነው"⁶⁸።

"[በምድር ላይ] በተገኘበት ጊዜ ሁሉም ስለ ክርስቶስ ተናገሩ፤ እርሱንም አምላክ አሉት"⁶⁹።

"ሰውን የፈጠረው እግዚአብሔር እንጂ. . . መላእክት አይደሉም፤ ስለዚህ የፈጠረን ማነው. . . የመላእክት ኅይል የእግዚአብሔርን መልክ/አምሳል ሊፈጥር አይችልም"⁷⁰።

"ነቢያት የነቢይነትን ስጦታ የሚያገኙት ከዚያው ከቃል ነው፤ ሥጋ ሆኖ እንዲሁም በእግዚአብሔር በካ ፈቃድ አምላክና ሰው ሆኖ እንደሚመጣ ዐወጁ፤ የእግዚአብሔር ቃል እንደሚመጣ፣ እግዚአብሔርም ለሰው ልጆች እንደሚታይ እንዲሁም በምድር ላይ ከሰው ልጆች ጋር እንደሚወያይ ቀድሞውኑ ተነግሮአል"⁷¹።

"ቃል ማለትም ወልድ ከአብ ጋር ዘወትር አለ"⁷²።

"አንድ እግዚአብሔር እንጂ ሌላ አምላክ የለም። እርሱም ሁሉን ፈጠረ። እርሱ ብቻውን አምላክ፣ እርሱ ብቻውን ጌታ፣ እርሱ ብቻውንም ፈጣሪ ነው"⁷³።

"ክርስቶስ ኢየሱስ የእግዚአብሔር ልጅ ለፍጥረቱ ካለው ከታላቅ ፍቅር የተነሣ ከድንገል ለመወለድ ወረደ"⁷⁴።

⁶⁵ *Against Heresies*, Book III, ch. 6, section 2.
⁶⁶ *Against Heresies*, Book III, ch. 8, section 3.
⁶⁷ *Against Heresies*, Book III, ch. 19, section 2.
⁶⁸ *Against Heresies*, Book IV, ch. 5, section 2 (12).
⁶⁹ *Against Heresies*, Book IV, ch.6, section 6. በቅንፍ ያለውን አይጨምርም።
⁷⁰ *Against Heresies*, Book IV, ch. 20, section 1 (13).
⁷¹ *Against Heresies*, Book IV, ch. 20, section 4
⁷² *Against Heresies*, Book IV, ch. 20, section 3.
⁷³ *Against Heresies*, Book II, ch.1, section 1.
⁷⁴ *Against Heresies*, Book III, ch. 4, section 2

ሔሬኔዎስ የሐዋርያው ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ከነበረው ከፖሊቃርጳስ እግር ሥር የተማረ ሰው ስለሆነ በኢየሱስ አምላክነት ላይ ሐዋርያው ዮሐንስ ምን ዓይነት አቋም ነበረው የሚለውን ነገር ማወቅ የሔሬኔዎስ ኢየሱስን በተመለከተ ያለውን አስተምህሮ ለማወቅ ይጠቅማል (ቢያንስ በተወሰነ ደረጃ)⁷⁵። ሔሬኔዎስ ራሱ ዮሐንስ 1÷1 በመጥቀስ እንዲሁ ብሏል፡—

"...ቃልም እግዚአብሔር ነበር' ከእግዚአብሔር የተወለደ እግዚአብሔር መሆኑ እርግጥ ነው"⁷⁶

በአጠቃላይ በ115 ዓ.ም ተወልዶ 190 ዓ.ም የሞተው፣ በልጅነቱ የሐዋርያው ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ከነበረው ከሊቃርጳስ የተማረ እንዲሁም የልዩን ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳሳት የነበረው ሔሬኔዎስ ኢየሱስ ክርስቶስ ፍጹም አምላክና ፍጹም ሰው የሆነ እንዲሁም ፍጥረቱን ለማዳን ሰው የሆነ አምላክ እንደ ሆነ ያምናል።

ቀለሜንጦስ ዘእስክንድርያ

"በሥላሴ ማመን ይገባሃል?" የሚለው የመጠበቂያ ግንብ የመጽሐፍ ቀለሜንጦስ ኢየሱስ በባሕርይው ከአብ እንደሚያንስ ያምን ነበር ሲል በሚከተለው መልኩ ይሞግታል፡—

በ215 እዘአ አካባቢ የሞተው የእስክንድርያው ክሊመንት እግዚአብሔርን፣ "ያልተፈጠረ፣ የማይሞትና ብቻውን እውነተኛ አምላክ የሆነ" ብሎታል። ወልድ ደግሞ፣ አንዳች ነገር ከማይላነው አብ ቀጥሎ ሁለተኛ ደረጃ ያለው እንጂ ከአብ ጋር እኩል እንዳልሆነ ተናግሯል።

እንደ ሌሎቹም በዚህም ስፍራ አከራካሪ የሆነው ነጥብ ከትእምርተ ጥቅስ ውጪ ያለው ክፍል ነው።

የመጠበቂያ ግንብ ማኅበር ይህን ይበል እንጂ፣ ቀለሜንጦስ ከድርጅቱ አስተምህሮ ጋር በተቃረነ መልኩ እንዲህ ይላል፡—

"ክርስቶስ ኢየሱስ፣ በእውነት የተገለጠ አምላክ፣ ልጁ ከመሆኑ የተነሣም ከዓለማት ፈጣሪ ጋር እኩል የሆነ"⁷⁷። እንደ አብ አምላክ⁷⁸ ነው። "የአብ ዘላለማዊ ልጅ"⁷⁹ ነው። አብ ከወልድ ጋር ያልነበረበት ጊዜ የለም⁸⁰።

"መለኮታዊ ቃል፣ እርሱ የፍጹም አምላክ መገለጥ ነው፣ እርሱ ከዓለማት ፈጣሪ ጋር እኩል ነው"⁸¹።

"ቃል ጅምራ የሌለው ዘላለማዊ ነው፣ ያው ቃል የእግዚአብሔር ልጅ ነው፣ በባሕርይው ዘላለማዊ እንዲሁም ካልተፈጠረው አምላክ ጋር እኩል ነው"⁸²።

⁷⁵ ሐዋርያው ዮሐንስ ኢየሱስ ፍጹም አምላክ መሆኑን የተናገረባቸውን ምንባባት በቀጣዮቹ ምዕራፎች ላይ በስፋት ለማየት እንሞክራለን።

⁷⁶ *Against Heresies*, Book I, ch. 8, section 5(11).

⁷⁷ Clement of Alexandria, *Exhortation to the Heathen* 10, in ANF, 2:202.

⁷⁸ Clement, *The Instructor* 1.8, 1.11, in AnF, 2:227, 234.

⁷⁹ Clement, *Exhortation to the Heathen* 12, in ANF, 2:206.

⁸⁰ Clement, *Miscellanies [Stromata]* 5.1, in ANF, 2:444.

⁸¹ Clement, *Exhortation to the Heathen*, ch. 10.

ጠርጦልያኖስ

ጠርጦልያኖስ ለሥላሴ አስተምህሮ የምንገለገልባቸውን ሙያዊ ቃላት (ለምሳሌ "ሥላሴ"፣ "ሦስት አካላት"፣ "አንድ አምላክ") የቀመረ የቤተ ክርስቲያን አባት ሆኖ ሳለ፣ የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት ጠርጦልያኖስ በአስተምህሮተ ሥላሴ የማያምን እንዲያውም አረዮሳዊ አስተምህሮ የነበረው ሰው ነበር የሚለው ትምህርቱ ሲበዛ የሚያስደንቅ ነው።

ጠርጦልያኖስ በግልጽ፣ "ትምህርተ ሥላሴ ማለት አንድ አምላክ ሦስት አካላት—አብ፣ ወልድና መንፈስ ቅዱስ ማለት ነው" ሲል የጻፈ ቢሆንም የመጠበቂያ ግንብ መጽሐፍ ግን፡—

ብ230 እዘአ አካባቢ የሞተው ተርቱልያን እግዚአብሔር የሁሉም የበላይ መሆኑን አስተምሯል። እንደሚከተለው ብሎ ነበር አብ ከወልድ የተለየና የበለጠ ነው። ወላጅ ከልጅ፣ ላኪም ከተላኪው የተለየ እንደ ሆነ የታወቀ ነውና፤ በተጨማሪም ወልድ ያልነበረበት ጊዜ ነበር...ማንኛውም ነገር ከመገኘቱ በፊት እግዚአብሔር ብቸኛውን ይኖር ነበር።

ጠርጦልያኖስ አብና ወልድ የተለያዩ አካላት እንደ ነበሩ መቀበሉ እሙን ቢሆንም፣ ወልድ ያልነበረበት ጊዜ ነበር...ማንኛውም ነገር ከመገኘቱ በፊት እግዚአብሔር ብቻውን ይኖር ነበር የሚለው ገለጻ ከመጠበቂያ ግንብ እንጂ ከተርቱልያኖስ ብርዕ የመነጨ አይደለም።

አስገራሚው ጉዳይ ይኸው የመጠበቂያ ግንብ ድርጅት ጽሑፍ ከላይ የተጠቀሰውን ጉዳይ ከማለቱ በፊት ጠርቱልያኖስ ሥላሴ የሚለውን ቃል እንደ ተጠቀመ ዘ ካቶሊክ ኢንሳይክሎፒዲያን በመጥቀስ እንዲህ ይላል፡—

በቅዱሳን ጽሑፎች ውስጥ ሦስቱን መለኮታዊ አካላት አጠቃልሎ የሚያመለክት አንድ ቃል እስካሁን ድረስ አልተገኘም። ትራያስ የሚለው የግሪክኛ ቃል በላቲን ትሪቲታስ ተብሎ የተተረጎመው ለመጀመሪያ ጊዜ የተገኘው ኢየሱስ ከሞተ ከ180 ዓመት በኋላ በአንጾኪያው ቴዎፍሎስ ጽሑፍ ውስጥ ነው...ከዚያም ትንሽ ቆይቶ ወደ ላቲን የተተረጎመው ትሪቲታስ በተርቱልያን ጽሑፍ ውስጥ ሰፍሮ ተገኝቶአል።

አስደናቂው ጉዳይ የድርጅቱ መጽሐፍ አንድ፣ የጽሮቴስታንት ጽሑፍን በመጥቀስ፣ የሥላሴ የሚለው ቃል በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ አይገኝም...እስከ 4ኛው ሞ ዘመን ድረስ ቤተ ክርስቲያን የሃይማኖት ትምህርት ውስጥ መደበኛ ቦታ አልተሰጠውም ነበር እያለ መልሶ ዘ ካቶሊክ ኢንሳይክሎፒዲያን በመጥቀስ፣ ትሪቲታስ በተርቱልያን ጽሑፍ ውስጥ ሰፍሮ ተገኝቶአል ማለቱ ድርጅቱ ራሱ በእማኝነት የሚያቀርባቸው ሰነዶች የእርሱን ሐሳብ እንማይደግፉ የሚያሳይ ነው።

ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበው ስለ ሥላሴ ምን ይላሉ?

የክርስቶስ ቤተ ክርስቲያን ከውልደቷ ጀምሮ በዚህ ምድር በኖረችባቸው ጊዜያት ሁሉ፣ ህልውናዋን የሚፈታተኑ በርካታ የነገረ መለኮት ጥያቄዎች ገጥመዋታል። በአንጻራዊነት

82 Fragments, Part I, section III.

ሲታይ፣ አንዳንዶቹ የነገረ መለኮት ጥያቄዎች በአጭር ጊዜ ውስጥ አልባት ሲያገኙ፣ አንዳንዶቹ ግን በየትኛውም የታሪክ ዘመን ሳይጨቃጭቁ ያለፉበት ጊዜ የለም ማለት ይቻላል። ከእነዚህ የነገረ መለኮት ጥያቄዎች ውስጥ ትምህርተ ሥላሴ ቀዳሚውን ቦታ ይይዛል ቢባል እብላት አይሆንም። በየዘመናቱ ሰዎች በተሳሳተ መንገድ የተረዱት አስተምህሮ ነው።

የትምህርተ ሥላሴ ቀዳሚይ አመንጪ መጽሐፍ ቅዱስ ቢሆንም፣ በሐዋርያት እግር ሥር የተማሩ ቀደምትም ሆኑ ደኅርት⁸³ የቤተ ክርስቲያን አበው ትምህርተ ሥላሴን በተመለከተ ምን አሉ የሚለውን ጉዳይ መቃኘት፣ የተዛባ የታሪክ መረጃ ያላቸውን ሰዎች ለማቅናት ጠ ቀሚነት ስላለው፣ ከእነዚህ ውስጥ የተወሰኑትን በእማኝነት እናቀርባለን።

ትምህርተ ሥላሴን እንደ አርዮስ ካሉ የመናፍቃን ጥቃት በመጠበቁ ሂደት ውስጥ ትልቅ ድርሻ የነበረው አትናቴዎስ (Athanasius) ቢሆንም፣ ርእስ ጉዳዩን በጠለለና በዳበረ መልኩ ያቀረቡት ቀጸዶቻውያን አበው⁸⁴ ናቸው።

በርካታ ሰዎች በተለይ መናፍቃን፣ ትምህርተ ሥላሴ ከቃለ እግዚአብሔር የተቀዳ ሳይሆን፣ ከጉባኤ ኒቂያ በኋላ⁸⁵ የመጣ ባዕድ አስተምህሮ ነው የሚል አመለካከት አላቸው። ጉባኤ ኒቂያ በሮማው ቄሳር ቄስጠንጢኖስ⁸⁶ ተጠርቶ፣ የአንድ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን አለቃ የነበረው አርዮስ፣ “ኢየሱስ ክርስቶስ ከአብ ጋር በሁሉ ነገር ትክክል አይደለም” የሚለውን ትምህርቱን ለመመርመር የተቀመጠ ጉባኤ ነው።

ጉባኤው አርዮስን አውግዞና ክርስቶስ ፍጹም አምላክ ነው የሚለውን መሠረተ እምነት አጽንቶ ያለፈ ጉባኤ ቢሆንም፣ አንዳንድ ሰዎች ትምህርተ ሥላሴ ከኒቂያ ጉባኤ በፊት አልነበረም የሚል የተሳሳተ ግንዛቤና ሙግት አላቸው። ጉባኤ ኒቂያ ብሉይትንና ሐዲሳትን እያጣቀሰ አስተምህሮውን ደርዝ ባለው መልክ ያብራራ ጉባኤ እንጂ፣ በመጽሐፍ ቅዱስ ያልተቀመጠውን ትምህርት ያስተላለፈ ጉባኤ ላለመሆኑ ታሪክን በመጥቀስ እማኝ በማፈላለግ ይህን የተሳሳተ የታሪክ ግንዛቤ፣ የታሪክ እማኝ በማቅረብ ስሕተቱን ማጋለጥ አግባብ ስለሚሆን፣ ከጉባኤ ኒቂያ በፊት የነበሩትን የቤተ ክርስቲያን አበው በርእስ ጉዳዩ ላይ ምን ብለው ዐለፉ የሚለውን ጉዳይ በአስረጅነት ለማቅረብ እሞክራለሁ። ይህ ጽሑፍ ዳሰሳዊ ጥናት ስለሆነ፣ የሁሉንም አበው እማኝነትና ትምህርት በስፋት ማቅረብ ስለማይቻል፣ የጥቂቶቹን ብቻ በናሙናነት ቈንጥረን በመውሰድ እናቀርባለን። ይህን የምናደርገውም የእነዚህን አበው ጽሑፍ በቀጥታ በመተርጎም ነው።

⁸³ ደኅርት ማለት ኋለኛ፣ የኋላ፣ ታናሽ፣ ተከታይ ወዘተ ማለት ነው።

⁸⁴ ቀጸዶቻውያን አበው (Cappadocian Fathers) የሚባሉት፣ የቂሳርያው ትልቁ አባት ባስልዮስ (Basil The Great)፣ ጉርጉርዮስ ዘእንዚናዙ (Gregory of Nazianzus) እንዲሁም ጉርጉርዮስ ዘነሲስ (Gregory Nyssa) ናቸው። በዚህ መጽሐፍ የቤተ ክርስቲያን አባቶችን ስም የምንጠቅሰው፣ የጥንት ብራና መጻሕፍት በሚጠቀሙበት መንገድ ነው። የወንጌላውያን አብያተ ክርስቲያናት ዐውዳዊ ነገረ መለኮት (contextualize theology) የሚለውን ጉዳይ ትኩረት የሚሰጡበት እስከ ሆነ ድረስ፣ የቤተ ክርስቲያን አባቶችን ስያሜ በተመለከተ ትልቅ ትኩረት ሊሰጡበት የሚገባ ይመስለኛል።

⁸⁵ ጉባኤ ኒቂያ በጉርጉርዮሳውያኑ የዘመን አቆጣጠር 325 ዓ.ም በጁሊያን የዘመን አቆጣጠር 318 ዓ.ም የተካሄደ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ነው።

⁸⁶ በወቅቱ የአገረ ሮማ ንጉሠ ነገሥት የነበረ።

ጳሊቃርጶስ (Polycarp) በ70 ዓ.ም ተወልዶ በ155 ዓ.ም ወይም ደግሞ 160 ዓ.ም የሞተ፣ የመጥምቁ ዮሐንስ ደቀ መዝሙር የነበረ እንዲሁም የሰምርኔስ ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳሳት የነበረ ሰው ነው። ይህ ሰው ትምህርተ ሥላሴን በተመለከተ እንዲህ ብሏል፡-

- “ሁሉን ቻይ እግዚአብሔር ሆይ...ዘላለማዊና ሰማያዊ በሆነው ሊቀ ካህናት በምትወደውና ባከበርኸው ልጅህ በኢየሱስ ክርስቶስ በኩል ለአንተና ለእርሱም እንዲሁም ለመንፈስ ቅዱስ ለአሁንም ሆነ ለዘላለም ክብር ይሁን” (n. 14, ed. Funk; PG 5.1040).

ጦርጡሊያኖስ ወይም ተርቱሊያኖስ (Tertullian 160-215) አፍሪካዊ ዐቃቤ ክርስትና እንዲሁም የነገረ መለኮት ሊቅ ነው። ክርስትናን ከመናፍቃንና ከሌሎች ሐያሲያን ለመከላከል ብዙ ጽፎአል።

- “አብና ወልድ ሁለት ከመንፈስ ቅዱስ ጋር ደግሞ ሦስት መሆናቸውን እንገልጻለን። የቀጥጥሩም ቅደም ተከተል ከድኅነት/ድነት አንጻር ነው. . .ይህም አንድነትንና ሦስትነትን መሠረት አድርጎ ሦስቱንም ማዕከል ያደረገ ነው። እነርሱም አብ፣ ወልድና መንፈስ ቅዱስ። [አብ፣ ወልድና መንፈስ ቅዱስ] ሦስት ናቸው. . ነገር ግን በባሕርይ ሳይሆን በገጽ፣ በነይል ሳይሆን ነገር ግን በዐይነት። በባሕርይና (substance) በነይል አንድ ናቸው፣ ምክንያቱም አንድ አምላክ ብቻ ስላለና ይህም ባሕርይ፣ ገጽና ዐይነት በአብ፣ በወልድና በመንፈስ ቅዱስ ዙሪያ ያለ በመሆኑ” (Adv. Prax. 23; PL 2.156-7፣ የመጀመሪያውን ቅንፍ አይጨምርም)

አርጌንስ (Origen 185-254) የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የነገረ መለኮት ምሁር ነው። አርጌንስ ክርስትናን ከተለዩ ሐያሲያን የተከላከለና ክርስትናን በተመለከተ ብዙ የጻፈ ሰው ነው።

- “የእግዚአብሔር ቃል ወይም የእግዚአብሔር ጥበብ ጅምር አለው የሚል ማንኛውም ሰው፣ ቢያንስ እግዚአብሔርን መናቁ እንደ ሆነ ልብ ሊለው ይገባል. . ምክንያቱም እግዚአብሔር ባለፉት ዓመታትም ሆነ ዘመናት ወይም ከዚህ ውጪ ሊገመት በሚችልበት ጊዜ ሁሉ፣ እግዚአብሔር የጥበብ ባለቤት ነውና . . . ይህ እውነት ለእግዚአብሔር አብ እንደ ሆነው ሁሉ ለወልድም ነው” (De Princ. 1.2.; PG 11.132)።
- “እውነታው ይህ ከሆነ [መንፈስ ቅዱስ አሁን እንደ ሆነው ሁሉ ዘላለማዊ ካልሆነ፣ በዘመናት ውስጥ ዕውቀትን ገብይቶ መንፈስ ቅዱስ መሆን ከቻለ] መንፈስ ቅዱስ ለዘላለም ዓለም መንፈስ ቅዱስ መሆን ካልቻለ፣ እንደማይለወጠው አብና እንደ ልጁ ሁሉ መንፈስ ቅዱስ የሥላሴ አንዱ አካል ነው ማለት አይቻልም”⁸⁷
- “የመለኮት ምንጭ ብቻ ሁሉን ነገር በቃሉና በምክንያቱ የሚይዝ ከሆነ፣ በሥላሴ አካላት ውስጥ መበላለጥ ወይም መተናነስ የለም”⁸⁸

ሔሬኔዎስ (Irenaeus) በ115 ዓ.ም ተወልዶ 190 ዓ.ም የሞተ፣ በልጅነቱ የሐዋርያው ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ከነበረው ከጳሊቃርጶስ የተማረ እንዲሁም የልዮን ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳሳት የነበረ ሰው ነው።-

- “ቤተ ክርስቲያን በዓለም ሁሉ እንዲሁም እስከ ዓለም ዳርቻ ድረስ ብትበተንም፣ ቤተ ክርስቲያን ከሐዋርያትና ከእነርሱ ደቀ መዝሙርት የተቀበለችው የሚከተለውን መሠረተ

⁸⁷ Alexander Roberts and James Donaldson, eds., *The Ante-Nicene Fathers*, Grand Rapids: Eerdmans, 1975 rpt., Vol. 4, p. 253, de Principiis, 1.111.4

⁸⁸ Roberts and Donaldson, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. 4, p. 255, de Principii., I. iii. 7

ቅድመ ጉባኤ ኒቂያ አበውአርዮሳውያን ነበሩ ወይስ ሥላሴያውያን?

እምነት ነው፡- ሁሉን ቻይ የሆነና ሰማይንና ምድርን እንዲሁም ባሕርን በእነዚህም ውስጥ የሚኖሩትን ሁሉ የፈጠረ አንድ እግዚአብሔር፤ በእግዚአብሔር ልጅ በአንዱ በኢየሱስ ክርስቶስ፤ ለድነታችን ሲል ትስብእት የሆነ፤ በመንፈስ ቅዱስ፤ የእግዚአብሔርን ዘመን በነቢያቱ ያበሠረ እንዲሁም የተወዳጁ ጌታችንን የኢየሱስ ክርስቶስን ምጽአት፤ ከድንግል መወለድ፤ ሕመም፤ ከሙታን መነሣት፤ በአካለ ሥጋ ወደ ሰማይ ማረግ፤ ‘ሁሉን አንድ አድርጎ ለመሰብሰብ’ በአብ ክብር ከሰማይ መገለጥ፤ የሰው ልጆችን ሁሉ በአዲስ አካል ከሙታን ማስነሣት፤ ይኸውም ክርስቶስ ኢየሱስ ጌታችንና አምላካችን እንዲሁም አዳኛችንና ንጉሣችን መሆኑን፤ በማይታየው አብ ፈቃድ ‘በሰማይና በምድር ከምድርም በታች’ ያለ ጉልበት ሁሉ እንዲንበረከክለት፤ ምላስም ሁሉ ለሁሉ ኅጢአት ብሎ እንደ ተሰዋ እንዲመሰክርለት ነው...” (Against Heresies X.1):: p

ከጉባኤ ኒቂያ በፊት የነበሩት እነዚህ የእምነት አባቶች እንዲህ ዐይነት እምነት ያላቸው ከሆነ፤ የአስተምህሮው ቀዳማይ አመንጨ ጉባኤ ኒቂያ ሳይሆን ቃለ እግዚአብሔር ነው ማለት ነው። የሥላሴ አስተምህሮ ጠንሳሽ የኒቆያ ጉባኤ ቢሆን ኖሮ፤ ክርስቲያኑ ማኅበረሰብ ከቀድሞው አስተምህሮ ጋር የማይጣጣም ነው በሚል ተቃውሞውን ለምን አላቀረበም? እንዲህ ዐይነቱ ተቃውሞስ በታሪክ ለምን አልተዘገበም?